

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

TA'LIM MUASSASASI O'QUV-TARBIYA JARAYONINI INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH

Abduraxmonov Yodgorbek Abdulaziz o'g'li

Toshkent shahar Shayxontohur tuman

102-sonli kimyo va biologiya fanini chuqurlashtirib

o'qitishga ixtisoslashtirilgan umumta'lim maktabi

O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarining innovatsion boshqaruvida o'quv jarayonini tashkil etishning o'qitish metodlari, shakllari va vositalari hamda ta'lim muassasasida innovatsion jarayonlarni samarali boshqarish omillari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: innovatsion boshqaruv, metodlar, boshqaruv, shakl, vosita, o'quv jarayoni.

Dars ta'lim jarayonining yaxlitligi nuqtai nazaridan ta'limning asosiy tashkiliy usuli hisoblanadi. Unda sinf-dars tizimining xususiyatlari aks etadi, unda o'quvchilarni ommaviy qamrab olish, tashkiliy tartib va o'quv ishlarining muntazamligi ta'minlanadi.

Loyihalashtirish (rejalashtirish) o'quvchilarning o'quv faoliyatini boshqarish dasturini yaratish bo'lib, u darsga tayyorlanishning yakuniy bosqichi hisoblanadi.

Ta'limning yordamchi shakllari. Ta'limning yordamchi shakllari: to'garak, praktikum, seminar, konferentsiya, maslahat (konsultatsiya), fakultativ mashg'ulot, o'quv ekskursiyalari, o'quvchilarning mustaqil uy ishlari va boshqalar sanaladi.

Ta'lim metodlari: tushuncha, funktsiya, tasnif. "Metod" so'zining yunoncha tarjimasi "tadqiqot, usul, maqsadga erishish yo'li" kabi ma'nolarni anglatadi. Filofosiya lug'atida ushbu tushuncha umumiy tarzda «maqsadga erishish usullari» deya sharhlangan.

Ayni vaqtda pedagogik manbalarda "ta'lim metodi" tushunchasiga berilgan ta'riflarning xilma-xil ekanligiga guvoh bo'lish mumkin. Mazkur o'rinda ularning ayrimlarini keltiramiz:

Shuningdek, ta'lim metodlarining o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorlikdagi tartibli faoliyatlari usullari ekanligi to'g'risidagi fikrlar ham mavjud.

Ta'lim metodlari dastlab pedagog ongida muayyan yo'nalishdagi faoliyatning umumlashma loyihasi tarzida namoyon bo'ladi. Mazkur loyiha amaliyotga o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatining o'zaro tutashuvi, o'qitish va o'qishga qaratilgan aniq harakatlar, amallar yoki usullar majmuasi sifatida joriy etiladi. Metod boshqa shakllarda namoyon bo'lmaydi, buning boisi ta'lim metodi o'zida umumiy holda faoliyatning didaktik modelini ifoda etadi.

Qayd etilayotgan tushuncha mohiyatini to'laqonli yorituvchi ta'rifni aniqlashga bo'lgan urinish bugun ham davom etyapti, yangi-yangi ta'riflar ilgari surilmoqda. Biroq, «ta'lim metodi» tushunchasi mohiyatini yoritishga nisbatan turlicha qarashlarning mavjudligiga qaramay, ularni o'zaro yaqinlashtiruvchi umumiylik mavjud. Aksariyat mualliflar "ta'lim metodlari o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish usullari" degan qarashga yon bosadilar.

Demak, ta'lim metodlari ta'lim jarayonida qo'llanilib, uning samarasini ta'minlovchi usullar majmuidir.

Ta'lim metodlari ta'lim maqsadini yoritishga xizmat qiladi, u yordamida ta'lim mazmunini o'zlashtirish yo'llari ifoda etiladi, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro harakati, xususiyati aks ettiriladi. Metod, bir tomondan, ta'lim maqsadiga erishish vositasi sifatida namoyon bo'lsa, boshqa tomondan boshqariluvchan o'qish faoliyatini amalga oshirish sharti hisoblanadi. Ta'lim metodlari doimo u yoki bu o'qish vositalari yordamida joriy etiladi, shu bois ularning o'zaro shartlanganligini ta'kidlash joiz.

Tabiiyki, umumiy holda erishilgan natija har doim ham o'qituvchining dars boshida belgilagan maqsadiga mos kelavermaydi. Ta'lim maqsadi o'qituvchi va o'quvchilar faoliyati asosida, shuningdek, ta'lim vositalari yordamida natijalanadi, ushbu jarayonda aniq maqsadga yo'naltirilgan mexanizm ishga tushadi. Ta'lim tizimlari maqsadga erishish jarayonida bosh xalqa aynan qanday va qaysi mexanizm asosida hamda mavjud tarkibiy unsurlarni qanday ishga solish mumkinligini ifodalashga xizmat qiladi.

“Ta'lim metodi” atamasi bilan birga ko'p hollarda “metodik usul” (sinonimlari – pedagogik usul, didaktik usul) tushunchasi ham qo'llaniladi. U ta'lim metodining tarkibiy qismi, uning muhim unsuri, metodni joriy qilishdagi alohida qadam sifatida ta'riflanadi. Har bir ta'lim metodi muayyan ta'lim usullarini chog'ishtirish orqali joriy etiladi. Metodik usullarni xilmaxilligi ularni tasniflashga imkon bermaydi, biroq o'qituvchi faoliyatida tez-tez qo'llaniladigan usullarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Har bir metod ma'lum ta'limiy vazifani muvaffaqiyatli hal etish, qolganlari esa birmuncha samarasiz bo'lishi mumkin. Universal ta'lim metodlari mavjud emas, shu bois darsda turli ta'lim metodlaridan yoki ularning majmuasidan foydalanish mumkin.

Ta'lim muassasasida innovatsion jarayonlarni samarali boshqarishda maktab rahbari va o'qituvchilarning o'rni va roli muhim ahamiyat kasb etadi.

O'qituvchining rahbarligi: nazariy materiallarni o'zlashtirilishini ta'minlash, mavzuni ifodalash, ijodiy ishlar xarakterini belgilash, ularning bajarilishini nazorat va tahlil qilish, sintezlash, xatoni ko'rsatish hamda to'g'rilashdan kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Keltirilgan tasnif «bilimlar manbai» bo'yicha tizimlashtirilgan metodlar – og'zaki, ko'rgazmali va amaliy metodlarni u yoki bu darajada o'zida mujassamlashtiradi. Biroq, M.A. Danilov va B.P. Esipovlar asosiy e'tiborni «ta'lim metodini to'g'ri tanlash»ga qaratishadi. Gap shundaki, sobiq sho'ro umumta'lim maktablarining o'quv jarayonida metodlarning cheksiz ko'pligi, xatto ularni bir necha tasnif bilan ham qamrab olish mumkin emasligi, shu boisdan ham o'quv-tarbiyaviy ishlar muvaffaqiyatining bosh omili va eng muhimi to'g'ri, asoslangan metodni tanlash hisoblangan, Ana shu «g'oya» mohiyat jihatidan noto'g'ri bo'lishiga qaramay, o'n yillar davomida didaktika «rivoji»da muhim o'rin tutib keldi. Nihoyat, har ikki tasnif bilimlar manbai bo'yicha ham, didaktik maqsadlar bo'yicha aniqlangan ta'lim metodlari tizimi maktab amaliyotining asosiy muammosini hal eta olmasligiga tanqidiy yondashildi, ularni qo'llash ta'lim sifatining yuqori darajasini ta'minlaganligi anglab yetildi va bu boradagi izlanishlar davom ettirildi. O'tgan asrning 80-yillaridan boshlab o'quvchilarning bilish faoliyati xarakteriga mos ta'lim tasnifi yaratildi.

O'qituvchi faoliyatining tuzilmasi

O'quvchi faoliyatining tuzilmasi

- o'quvchilarni masalaning mohiyatini o'rganishga jalb etish;
- yechim rejasini aniqlashda mulohaza yuritish namunasini ko'rsatish;
- masalani bosqichlarga ajratish;
- evristik suhbatda qatnashish;
- masalani yechish rejasini olg'a surish;
- izlanuvchan harakat usullarini egallash;
- masalalar yechish yo'llarini izlab topish

-evristik suhbat

Muammoli metodning mohiyati mashg'ulotlar jarayonida muammoli vaziyatlarni yaratish va yechishdan iborat bo'lib, uning asosida didaktik ziddiyatlar yotadi. Ziddiyatlarni bartaraf etish nafaqat ilmiy bilish yo'li shu bilan birga o'quv yo'li hamdir.

Ta'lim jarayonida muammoli metodni qo'llashda o'qituvchi va o'quvchilar tomonidan quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

O'qituvchi faoliyatining tuzilmasi

- o'quv materialiga oid tafovutlarni taklif etilishi;
- muammoli vaziyatlarni tuzish;
- muammoning mavjudligini aniqlab berish;

- muammoli topshiriqlarni loyihalash

O'quvchi faoliyatining tuzilmasi

- o'quv materiali mohiyatining anglab yetilishi;
- muammoli vaziyat yuzasidan fikrlash;
- mavjud bilimlar va tajribani qayta tiklash;
- muammoli masalaga o'tkazish;
- topshiriqni bajarish

Tadqiqotchilik o'qitish metodini qo'llashda o'qituvchi o'quvchilar bilan hamkorlikda hal etilishi zarur bo'lgan masalani aniqlab oladi, o'quvchilar esa mustaqil ravishda taklif etilgan masalani tadqiq etish jarayonida zaruriy bilimlarni o'zlashtirib oladilar va uning yechimi bo'yicha boshqa vaziyatlar bilan taqqoslaydi. O'rnatilgan masalani yechish davomida o'quvchilar ilmiy bilish metodlarini o'zlashtirib tadqiqotchilik faoliyatini olib borish ko'nikmasi, tajribasini egallaydilar.

Ta'lim jarayonida tadqiqotchilik o'qitish metodini qo'llashda o'qituvchi va o'quvchilar tomonidan quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

Ta'lim jarayonida ta'limning samaradorligini ta'minlovchi muhim elementlardan biri sifatida ta'lim vositalari e'tirof etiladi. Ta'lim vositalari sirasiga quyidagilar kiradi: texnik hamda axborot qurilmalari (dioprojektor, kinedoskop, uskunalar, radio, televideniye, kompyuter, audio hamda video magnitafonlar), laboratoriya jihozlari (kolbalar, probirkalar, kimyoviy reaktivlar, mikroskop), xarita, maketalar, diagrammalar, rasmlar, chizmalar va hokazolardan foydalaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sharifxo'jayev M.Sh, Abdullayev Yo. "Menejment".- Darslik. 2001-yil.
2. Sh.Po'latov. Ta'lim menejmenti, yoxud ta'lim muassasasini ilmiy-metodik boshqarish strategiyasi. O'quv qo'llanma. T.: "Yosh kuch", 2019, 592 bet